

Aleksandra ROMANOWSKA ¹

ARMIA UKRAIŃSKA – NOWY POCZĄTEK

Słowa kluczowe: *Ukraina, ukraińska armia, historia ukraińskich sił zbrojnych, reformy sił zbrojnych, denuklearyzacja armii, Kuczma, Janukowycz, sowiecka armia, rosyjska armia, interwencja zbrojna, aneksja Krymu, wschodnia Ukraina, Donbas, szara strefa, Federacja Rosyjska, doktryna obronna państwa, NATO, USA, Unia Europejska, prezydent Petro Poroszenko*

STRESZCZENIE

Historia ukraińskich sił zbrojnych, od powstania państwa ukraińskiego (1991 rok) do aneksji Krymu, rozpoczęła się od procesu denuklearyzacji armii. Towarzyszył jej spontaniczny proces redukcji stanu osobowego i kilka nieudanych prób jej kosmetycznej modernizacji. Polityczne i zbrojne działania Federacji Rosyjskiej radykalnie zmieniły relacje ukraińsko-rosyjskie oraz zdecydowanie przyspieszyły proces budowy ukraińskiego państwa w tym jego armii. Aneksja Krymu w 2014 roku oraz jej zaangażowanie w Donbasie stały się punktem zwrotnym w historii ukraińskiej armii i mogą stanowić początek ostatniego etapu transformacji w armię narodową suwerennego państwa. Obecnie ukraińska armia jest w trakcie przebudowy, jej finał nie jest łatwy do przewidzenia. Można jednak przyjąć hipotezę, że najlepsza nawet armia nie będzie miała szans na zwycięstwo w wojnie prowadzonej w szarej strefie i charakterystycznymi dla niej metodami. Gdy zgodzimy się na rosyjskie reguły gry, a szarej strefie nie przeciwstawimy solidarnej obrony międzynarodowego porządku prawnego, to zdecydowanie obniżymy jej szanse na odzyskanie kontroli nad granicą z Rosją.

Nieco historii

24 sierpnia 1991 roku Rada Najwyższa Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej podjęła decyzję o przejęciu kontroli nad wszystkimi jednostkami wojskowymi Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), które stacjonowały na jej terytorium. Do zarządzania i dowodzenia przejętym potencjałem oraz stanem osobowym powołano Ministerstwo Obrony Ukrainy. Armia liczyła, według różnych źródeł, od 780 tys. do prawie 900 tys. żołnierzy i dysponowała

¹ Wydział Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej.

bronią jądrową: siły zbrojne na swoim wyposażeniu miały 1,5 tys. głowic jądrowych z raketami i bombowcami strategicznymi Tu-160 do ich przenoszenia².

Nowopowstałe siły zbrojne pod względem stanu ilościowego i posiadanego sprzętu bojowego były drugą (po Rosji) potęgą w Europie, a pod względem potencjału jądrowego trzecią armią na świecie (po Rosji i USA). Ukraina odziedziczyła dwie dywizje strategicznych sił rakietowych wyposażonych w rakiety SS-19 i SS-24S (z głowicami atomowymi) rozlokowane w Winnicy, Pierwomajsku, Chmielnickim i w obwodzie mikołajewskim. Choć Ukraina miała fizyczną kontrolę nad tymi systemami, nie posiadała jednak kontroli operacyjnej. Jej użycie było całkowicie zależne od rosyjskich systemów sterowania elektronicznego i rosyjskiego systemu dowodzenia i kontroli³. Ukraina nigdy nie posiadała osobnego dowództwa wojskowego, wszystkie okręgi wojskowe (Karpacki, Kijowski, Odeski) i Flota Czarnomorska były podporządkowane centralnemu dowództwu Sił Zbrojnych ZSRR:

Ukraiński parlament podjął decyzję dotyczącą bezatomowego statusu państwa oraz jego neutralnej pozycji wobec bloków wojskowych. W wyniku porozumień w ramach Traktatu CFE, został ustalony nie tylko maksymalny poziom uzbrojenia dla każdej z republik byłego ZSRR, lecz także specjalny pułap, tzw. *CFE Flank Region*. W przypadku Ukrainy ograniczenia dotyczyły obwodów mikołajewskiego, chersońskiego, zaporoskiego oraz Republiki Autonomicznej Krymu. Kolejnym kluczowym wydarzeniem był traktat przyjęty w Taszkencie, w którym próbowano określić aspiracje wojskowe Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), nowej struktury próbującej integrować rozpadające się elementy starego systemu. Ten zbiorowy układ wojskowy został przyjęty przez dążące do niepodległości byłe republiki ZSRR i doprowadził do dezintegracji armii radzieckiej⁴.

Proces ukrainizacji armii wiązał się z jej radykalną redukcją, przede wszystkim arsenału jądrowego. Zarówno Federacja Rosyjska jak i USA były przeciwne, by Ukraina dołączyła do klubu nuklearnego. Władze Ukrainy, natomiast, zdawały sobie sprawę, iż nie są w stanie utrzymać jądrowego arsenału, o którego wykorzystaniu decydowali inni. Dlatego też, prowadząc negocjacje z Moskwą i Waszyngtonem,

² T. Kubaczyk, *Ukraińskie siły zbrojne w latach 1991–2015*, [w:] *Międzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie*, red. M. Adamiec-Sięmiątkowski, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016, s. 97, 118.

³ W.C. Martel, *Why Ukraine gave up nuclear weapons: nonproliferation incentives and disincentives*, [w:] B.R. Schneider, W.L. Dowdy, *Pulling Back from the Nuclear Brink: Reducing and Countering Nuclear Threats*, Psychology Press, 1998, s. 88–104; A.A. Pikayev, *Post-Soviet Russia and Ukraine: Who can push the Button?*; <http://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/npr/pikaye13.pdf> [dostęp: 16.02.2018].

⁴ Ibidem.

Kijów starał się uzyskać jak najlepsze warunki dostaw gazu z Rosji, podziału Floty Czarnomorskiej, a także jak najwyższą pomoc finansową z Zachodu na zniszczenie jądrowego arsenału⁵.

Na początku lat 90. ubiegłego wieku kwestia przekazania broni jądrowej stała się przyczyną sporów między Rosją i Ukrainą. Strona ukraińska dążyła bowiem do uzyskania odszkodowań za przekazany arsenał. W maju 1992 roku, w ramach protokołu lizbońskiego, Ukraina wraz z innymi byłymi republikami radzieckimi, Białorusią i Kazachstanem, przystąpiła do traktatu START I (*Strategic Arms Reduction Treaty*) – pierwszego z układów o redukcji zbrojeń strategicznych, zawartego między USA a ZSRR⁶. Na mocy tego traktatu Ukraina zadeklarowała likwidację swoich arsenałów atomowych. Ratyfikowała go w 1994 roku i od 1 stycznia 1996 roku nie ma na swoim terytorium głowic nuklearnych. Proces rozbrojenia jądrowego Ukrainy trwał do 2001 roku, kiedy zniszczono ostatnie silosy broni jądrowej. Tym samym, jedynym sukcesorem poradzieckiej broni atomowej stała się FR⁷.

Zakończeniem politycznego i prawnego sporu międzynarodowego o denuklearyzację Ukrainy było jej przystąpienie do Traktatu o Nierozprzestrzenianiu Broni Jądrowej (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*), co otworzyło drogę do podpisania Memorandum o Gwarancjach Bezpieczeństwa dla Ukrainy w Budapeszcie podczas szczytu Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w grudniu 1994 roku. Państwa (USA, Rosja, Ukraina i Wielka Brytania) zobowiązały się do poszanowania suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, nieuzyskiwania wobec tego państwa siły i groźby jej użycia, oraz niepodejmowania jakichkolwiek działań o charakterze nacisku ekonomicznego⁸.

Według szacunków Ukrainy i NATO z 2014 roku, na terytorium Ukrainy są słabo strzeżonych składach broni było około 2,5 mln ton amunicji konwencjonalnej, a także ponad 7 mln karabinów, pistoletów, moździerzów i karabinów maszynowych. Broń i amunicję przechowywano na ponad 180 bazach wojskowych, w tym w bunkrach, kopalni soli i na otwartej przestrzeni, znaczna część tych nadwyżek broni nie została ześlomowana⁹.

⁵ T. Kubaczyk, *Ukraińskie siły...*, op. cit.

⁶ W.C. Martel, *Why Ukraine...*, op. cit., s. 104.

⁷ *The Lisbon Protocol At a Glance*, Arms Control Association, 11.04.2014; <https://www.armscontrol.org/node/3289> [dostęp: 16.02.2018]; P. Kościński, *Ukraina. Ratyfikacja START-I na jesieni*, Rzeczpospolita, 2.06.1993; http://archiwum.rp.pl/artykul/4668_Ukraina.html [dostęp: 16.02.2018].

⁸ T. Kubaczyk, *Ukraińskie siły...*, op. cit., s. 105.

⁹ S. Ramsay, *Ukraine: Militia Controls A Million Weapons*, Sky News, 30.04.2014; <http://news.sky.com/story/ukraine-militia-controls-a-million-weapons-10407482> [dostęp: 16.02.2018].

Gdy pierwszy prezydent niepodległej Ukrainy Leonid Krawczuk podpisał protokół lizboński, na mocy którego Ukraina zobowiązała się do wypełnienia postanowień wynikających z układu START I, spotkał się z krytyką wśród wielu deputowanych: zarzucono mu zdradę narodowych interesów. Te głosy powróciły po agresji Rosji na Gruzję, zaś ze zdwojoną siłą pojawiły się po aneksji Krymu i interwencji zbrojnej na wschodzie kraju.

Próby reform

Młode państwo borykając się z wieloma problemami ekonomicznymi ograniczało środki na utrzymanie i modernizację armii. Przyjęty w 1996 roku przez drugiego prezydenta Leonida Kuczmę Program Budowy i Rozwoju Sił Zbrojnych Ukrainy do 2005 roku przewidywał w ciągu 10 lat redukcję stanów osobowych do 350 tys. Redukcja stanu osobowego następowała jednak szybciej: już w 2001 roku armia liczyła 310 tys. żołnierzy i towarzyszyło jej kilka zjawisk świadczących o zachwianiu jej tożsamości narodowej¹⁰.

W 1997 roku 107 żołnierzy popełniło samobójstwo. W roku następnym 12 żołnierzy zostało pobitych na śmierć, a 30 zmarło na skutek tzw. *diedowszczyny* (fali – przemocy fizycznej i psychicznej wobec poborowych) i doznanych obrażeń. W latach 1991-1998, 450 żołnierzy zostało skazanych wyrokiem sądu za znęcanie się nad młodszymi kolegami¹¹. Armia była pozbawiona nie tylko cywilnej kontroli lecz przede wszystkim kontroli prawnej – to, co było wewnątrz, nadal pozostawało bezkarne.

Pierwsze reformy rozpoczęto 26 grudnia 1996 roku, wraz z przyjęciem rządowego Programu Budowy i Rozwoju Sił Zbrojnych Ukrainy. Jednym z jego aspektów było zmniejszenie standardowej jednostki bojowej do brygady, które z kolei zostały podporządkowane dowództwu jednego z trzech nowo utworzonych okręgów wojskowych: Zachodniemu Dowództwu Operacyjnemu, Południowemu Dowództwu Operacyjnemu, i największemu – Północnemu Dowództwu Operacyjnemu, sprawującemu nadzór nad całymi siłami zbrojnymi. Ta redukcja nastąpiła wyłącznie ze względów finansowych gdyż w wyniku recesji gospodarczej zdecydowano o przekierowaniu setek tysięcy młodych ludzi do sektora prywatnego w celu stymulowania wzrostu Produktu Krajowego Brutto (PKB)¹².

¹⁰ T. Kubaczyk, *Ukraińskie siły...*, op. cit., s. 114.

¹¹ Ibidem.

¹² GDP growth (annual %), The World Bank. IBRD-IDA; <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=3> [dostęp: 16.02.2018].

W tym czasie przemysł zbrojeniowy rozpoczął produkcję nowych środków walki takich jak: czołgi T-84, wozy bojowe BMP-1U, BTR-3, samochody ciężarowe KRAZ-6322 i samoloty An-70. Wszystkie te działania zostały zainicjowane przez prezydenta L. Kucznię który zamierzał zachować potencjał wojskowego kompleksu przemysłowego który generował wzrost PKB i z którym sam był zawodowo związany. Podkreślał, że *zagrożenie ze strony Rosji jest realnym problemem*¹³.

Eksport nowych lub zmodernizowanych środków walki uważał za bardzo dobrą opcję dla państwa, która z powodzeniem konkurowała z rosyjskim przemysłem zbrojeniowym, oferując te same usługi za niższą cenę. Była też gotowa sprzedać sprzęt każdemu, kto był w stanie zapłacić, nawet krajom niestabilnym politycznie i agresywnym reżimom, nie zważając na negatywne reakcje Europy Zachodniej i USA. W tym czasie Ukraina sprzedała min. 320 czołgów T-80 Pakistanowi, a niedokończony radziecki lotniskowiec Wariag (ros. *Варяг*) – Chinom¹⁴.

W czasie prezydentury L. Kuczmy armia ukraińska była dość dobrze wyposażona¹⁵. Borykała się jednak z brakiem środków finansowych na szkolenia i ćwiczenia, co doprowadziło do kilku spektakularnych incydentów kompromitujących siły zbrojne.

Najpoważniejszy z nich to katastrofa samolotu sił powietrznych Ukrainy podczas pokazów we Lwowie, w której zginęło 77 osób, a 534 zostały ranne¹⁶. Okazało się, że piloci wojskowi zarabiają na życie biorąc udział w półlegalnych pokazach lotniczych, na co dzień zaś nie mają, z powodu braku paliwa, możliwości doskonalenia swoich umiejętności¹⁷. Ukraińska prasa w kontekście tej tragedii wskazywała na powszechną w armii biedę, korupcję i zjawisko fali.

W 2003 roku – ostatnim roku prezydentury L. Kuczmy, Ukraina zakończyła swój pierwszy pakiet reform sił zbrojnych ze stanem 295 tys. z czego 90 tys. stanowili pracownicy wojska. Armia nadal nie podlegała cywilnej kontroli¹⁸.

¹³ K. Taras, *Ukraine: Democratization, Corruption, and the New Russian Imperialism*, Praeger Security International, Santa Barbara 2015, s. 457; <https://books.google.pl/book?id=CqXACQAAQBAJ&lpg=PP1&hl=pl&pg=PP1#v=onepage&q&f=false> [dostęp: 16.02.2018].

¹⁴ M. Chan, *The inside story of the Liaoning: how Xu Zengping sealed deal for China's first aircraft carrier*, South China Morning Post, 19.01.2015; <http://app.scmp.com/scmp/mobile/index.html#/article/1681755/desktop> [dostęp: 16.02.2018].

¹⁵ *Ukrainian Military Personnel*, GlobalSecurity.org; <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/personel> [dostęp: 16.02.2018].

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

Czasy prezydentury W. Janukowycza

Po Pomarańczowej rewolucji prezydent Wiktor Juszczenko próbował ożywić współpracę Ukrainy z NATO i stworzyć perspektywę wstąpienia tego kraju do Sojuszu. Działania te nie wpłynęły na reformowanie armii, nie uzyskały też zdecydowanego poparcia w ukraińskim społeczeństwie. Spotkały się natomiast ze zdecydowanym sprzeciwem FR i brakiem zainteresowania, czy wręcz obojętnością, wielu państw Zachodu. W 2006 roku premierem Ukrainy został W. Janukowycz, który za głównego partnera Ukrainy uważał Rosję. Po wygraniu wyborów prezydenckich w 2010 roku nie miał już żadnych ograniczeń w realizacji prorosyjskiej polityki. Na jego wniosek Rada Najwyższa przyjęła ustawę o pozablokowym statusie Ukrainy i rezygnacji z działań zmierzających do wstąpienia Ukrainy do NATO. W 2011 roku W. Janukowycz oświadczył, że Ukraina nie weźmie udziału w tworzeniu europejskiego systemu obrony powietrznej i nie zamierza wstępować do NATO. Uznał, po ogłoszeniu przez Ukrainę neutralności, że wydatki na armię należy ograniczyć, zaś dla bezpieczeństwa państwa wystarczy około 120 tysięczna armia zawodowa. Rok później W. Janukowycz polecił Ministerstwu Obrony Ukrainy przygotowanie *realistycznej koncepcji reformowania armii z uwzględnieniem jej pozablokowego statusu i adekwatnej oceny możliwości ekonomicznych*. Ministerstwo zaproponowało zmniejszenie stanu armii ze 192 tys. (144 tys. żołnierzy i 48 tys. pracowników wojska) do 100 tys. (85 tys. żołnierzy i 15 tys. pracowników wojska) w roku 2014 i do 70 tys. w roku 2017¹⁹.

14 października 2013 roku W. Janukowycz podpisał dekret № 562/2013, zgodnie z którym od 1 stycznia 2014 roku została zniesiona zasadnicza służba wojskowa, zaś armia przeszła na tryb kontraktowy. Na początku 2014 roku w ukraińskiej armii służyło około 168 tys. osób, w tym około 125 tys. żołnierzy²⁰.

W czasie aneksji Krymu przez FR w wojskach lądowych Ukrainy służyło 41 tys. Żołnierzy, jednak w stałej gotowości było ich tylko 20 tys., zaś gotowych do natychmiastowego podjęcia działań jedynie 6 tys. żołnierzy²¹. Po tak zwanych *reformach* Janukowycza ukraińska armia nie była zdolna do podjęcia walki z rosyjskimi oddziałami na Krymie. Na samym początku operacji na półwyspie Krymskim armia ukraińska poniosła duże straty w sprzęcie: flota rosyjska zarekwirowała 85 proc.

¹⁹ Украина, Зарубежное военное обозрение, № 8 (797), sierpień 2013, s. 95.

²⁰ Ibidem.

²¹ J. Wiatkin, *К миру без принуждения. Состояние украинской армии является одним из главных аргументов против военного решения крымского конфликта*, Взгляд (internet-gazeta), 11.03.2014; <http://vz.ru/world/2014/3/11/676138.html> [dostęp: 16.02.2018].

okrętów ukraińskiej floty. Prawie 50 proc. stanu osobowego ukraińskich oddziałów na Krymie złożyło przysięgę na wierność FR²².

Dlaczego, gdy na Krymie pojawiły się *zielone ludziki*, ukraińscy żołnierze nie byli zdolni do obrony kraju? Warto wskazać przynajmniej na kilka strukturalnych przyczyn opisanych przez ukraińskiego analityka Jarosława Kita. Oto one:

- od chwili ogłoszenia niezależności Ukrainy kierownictwo państwa, kolejni prezydenci i ministrowie obrony nie traktowali zdolności obronnych państwa jako priorytetu politycznego, nie zakładali agresji zewnętrznych i zagrożenia atakiem militarnym;
- w latach 1991–2014 systematycznie zmniejszało się finansowanie sił zbrojnych, zmniejszała się także liczebność i poziom wyszkolenia kadry. Wyprzedawano majątek i ziemię, należąca do sił zbrojnych;
- poziom korupcji, nadużyć i zwykłych kradzieży we wszystkich obszarach kompleksu wojskowo-obronnego był czymś stałym i niezmiennym, niezależnie od tego, jaka ekipa znajdowała się u władzy. Rządy notorycznie przemilczały fakt istnienia zorganizowanego elementu przestępczego w siłach zbrojnych;
- moralny i patriotyczny poziom żołnierzy (zwłaszcza szeregowych i młodszych oficerów) znacznie się obniżał. Służba w wojsku stała się czymś pejoratywnym i pozbawionym perspektyw;
- kierownictwo sił zbrojnych nie wprowadzało innowacji, przemian w podejściu do służby wojskowej. Nie wprowadzano nowego uzbrojenia, a istniejącej amunicji i broni przedłużano gwarancje terminów ważności, ryzykując uczynienie ich bezwartościowymi w ewentualnej walce;
- władze nie podejmowały żadnych starań na rzecz przygotowania wojskowych planów różnych wariantów rozwoju sytuacji i prognoz strategicznych. Wspierano się głównie politycznymi gwarancjami bezpieczeństwa ze strony USA, Francji i Wielkiej Brytanii. Wspólne ćwiczenia wojskowe z NATO były tylko pokazowym przykładem zdolności do działania ukraińskiej armii, podobnie jak udział pododdziałów ukraińskich w operacjach poza granicami kraju, np. w Iraku w ramach dowodzonej przez Polskę Wielonarodowej Dywizji Centrum – Południe (MND-CS)²³.

²² *Близько 50% українських військових у Криму перейшли на бік РФ – Міноборони, УНІАН, 24.03.2014; <https://www.unian.ua/politics/899954-blizko-50-ukrajinskih-viyskovih-u-krimu-pereyshli-na-bik-rf-minoboroni.html> [dostęp: 16.02.2018].*

²³ J. Kit, *Ukraińskie siły zbrojne, stan obecny i perspektywy*, Biuletyn Opinie FAE, 4.06.2014; <http://fae.pl/biuletynopiniefaearmiaukrainska.pdf> [dostęp: 16.02.2018].

Do tego katalogu zaniechań dodać można jeszcze przynajmniej dwa czynniki. Pierwszy: armia ukraińska ma najstarsze w Europie kadry dowódcze, zaś wielu dowódców nie posiadało i nie posiada odpowiedniego do zajmowanego stanowiska wykształcenia. Wielu z nich zwłaszcza w pierwszej fazie konfliktu Krymskiego było skłonnych do sabotażu i zwyczajnej zdrady. Przykładem jest Pawło Lebediew, do 2005 roku rosyjski obywatel pracujący w rosyjskich strukturach biznesowych, który w 2012 roku został powołany przez W. Janukowycza na stanowisko ministra obrony. W przeddzień rosyjskiej inwazji na Krym uciekł do Rosji, gdzie ślad po nim zaginął²⁴.

Czynnikiem drugim – przewaga rosyjskiego wywiadu nad wywiadem ukraińskim. Warto odnotować, iż w przeddzień rosyjskiej inwazji na Krym rozebrano i przekazano na złom anteny Centrum Radiolokacyjnego w Browarach pod Kijowem, o zasięgu Moskwa-Praga-Bukareszt-Krasnodar. Ten strategiczny obiekt militarny był jedynym ośrodkiem radiolokacyjnym w razie zewnętrznej wojskowej agresji na Ukrainę²⁵.

Gdy w marcu 2014 roku rozpoczynała się pierwsza wojna w historii niepodległej Ukrainy, siły zbrojne tego państwa znajdowały się w opłakanym stanie²⁶. W obliczu takiego przeciwnika jak Rosja można było powiedzieć, że Ukraina jest *de facto* bezbronna. Jej wojsko przypominało *sowiecki skansen*. Siły zbrojne liczyły co prawda nieco ponad 130 tys. żołnierzy, ale tylko maksymalnie 10 tys. z nich było zdolnych do prowadzenia walki. Jeszcze gorzej ta proporcja wyglądała w kontekście uzbrojenia: większość sprzętu, zwłaszcza w lotnictwie i wojskach pancernych, nadawała się tylko do remontu lub pozyskania części zamiennych. Dla przykładu, z 50 myśliwskich Su-27 sprawnych było tylko kilkanaście. Stopień wyszkolenia i przygotowania żołnierzy był także bardzo zły, brakowało specjalistów, a uzbrojenie było przestarzałe. Tylko 20 proc. załóg wozów bojowych miało odpowiednie przeszkolenie (w przypadku lotnictwa zaledwie 10 proc.). Niewiele więcej samolotów było gotowych do wykonywania zadań bojowych (15 proc.). W bazie lotniczej Belbek na Krymie na 25 samolotów bojowych do służby zdolne były zaledwie cztery. Ponad 70 proc. czołgów i pojazdów opancerzonych było jeszcze produkcji radzieckiej (większość nie nadawała się do użycia na polu walki). Powyższy stan sił zbrojnych Ukrainy jest *zasługą* wszystkich rządów i kolejnych prezydentów Ukrainy.

²⁴ T. Kubaczyk, *Ukraińskie siły...*, op. cit., s. 116.

²⁵ J. Kit, *Ukraińskie siły...*, op. cit.

²⁶ Cz. Kosior, *Potencjał militarny Ukrainy w obliczu rosyjskiej agresji*, Ośrodek Analiz Strategicznych, 23.06.2015; <https://oaspl.org/2015/06/23/potencjal-militarny-ukrainy-w-obliczu-rosyjskiej-agresji/> [dostęp: 16.02.2018].

Demontaż potencjału obronnego państwa rozpoczął się praktycznie w momencie ogłoszenia niepodległości²⁷.

Nowy początek

W odpowiedzi na aneksję Krymu i wsparcie przez Rosję separatystów na wschodzie Ukrainy oraz realizację przez Kreml planu *Noworosji* 19 marca 2014 roku Rada Narodowego Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy (RNBO) podjęła decyzję o utworzeniu sztabów operacyjnych i rozpoczęto formowanie 27 batalionów obrony terytorialnej. Pospolite ruszenie było finansowane przez oligarchów, ze składek społecznych, wspierane przez wolontariuszy oraz korzystało z pomocy zagranicznej (dostarczono: kamizelki kuloodporne, hełmy, lekarstwa, żywność, odzież). Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła kilka uchwał pozwalających organizować kolejne pobory do sił zbrojnych, by w jak najkrótszym czasie zwiększyć potencjał wojskowy, zdolny obronić kraj przed agresją²⁸.

Utrata Krymu, wojna na Wschodzie, groźba utraty kolejnych regionów i całego państwa, realna groźba utraty suwerenności spowodowały rewizję dotychczasowych polityk wobec sił zbrojnych. Prześledzić ją można analizując wprowadzane zmiany w Ustawie o Siłach Zbrojnych Ukrainy. Pierwsza nowelizacja, z 2014 roku, dotyczyła zapewnienia dodatkowych środków finansowych. Przywrócono też powszechny pobór do wojska oraz powołano do armii rezerwistów, z których W. Janukowycz zrezygnował, ponieważ chciał budować armię zawodową. Sfinansowano szkolenie rezerwistów oraz zapewniono utrzymanie rodzin żołnierzy i oficerów walczących na Wschodzie. Postanowiono zwiększyć stan osobowy armii do minimum 250 tys. żołnierzy i oficerów. W strefę walk skierowano też Gwardię Narodową (45 tys. żołnierzy) i Straż Graniczną (60 tys. funkcjonariuszy). Nowelizacja punktu 16. Ustawy skutkowałą podwyższeniem żołdu, zwiększając bezpieczeństwo ekonomiczne rodzin żołnierzy i oficerów; a także wielokrotniła rekompensaty z tytułu utraty zdrowia i życia podczas działań wojennych. Rząd został zobowiązany do indeksacji świadczeń przeznaczonych dla żołnierzy, oficerów i ich rodzin²⁹.

²⁷ Ibidem.

²⁸ A. Micek, *Sily Zbrojne Ukrainy – stan na połowę stycznia 2015 r.*, NOWA Strategia. org.pl 19.01.2015; <http://www.nowastrategia.org.pl/sily-zbrojne-ukrainy-stan-polowe-stycznia-2015-r/> [dostęp: 16.02.2018].

²⁹ Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо служби у військовому резерві, 16.03.2014; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1127-18> [dostęp: 16.02.2018].

Druga nowelizacja Ustawy dotyczyła dopuszczenia możliwości finansowania potrzeb narodowej obrony z prywatnych datków osób fizycznych i prawnych, zgodnie z zasadami ustalonymi przez Radę Ministrów. Nowelizacja umożliwiła finansowanie przez przedsiębiorców prywatnych, w tym oligarchów, zakupów paliwa, lekarstw, kamizelek kuloodpornych, obuwia, mundurów, środków łączności dla armii i oddziałów ochotniczych. Stworzyła też możliwość dla powstania ruchu wolontariuszy wspomagających i współpracujących z armią i oddziałami ochotników³⁰, co było nową jakością w relacjach armii ze społeczeństwem.

Kolejna nowelizacja dotyczyła wprowadzenia do Ustawy o Siłach Zbrojnych pojęcia Operacji Antyterrorystycznej (ATO): *operacja antyterrorystyczna to kompleks skoordynowanych specjalnych działań, skierowanych na wyprzedzanie, przeciwdziałanie i powstrzymanie działalności terrorystycznej, uwolnienie zakładników, zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej, unieszkodliwienie terrorystów, minimalizację następstw działalności terrorystycznej*³¹.

Pojęcie ATO było nową konstrukcją prawną, dotychczas nie praktykowaną w ukraińskim porządku prawnym, powstała w wyniku analiz zastosowania przewidzianych w Konstytucji stanu wyjątkowego i stanu wojny. Władze państwowe doszły do wniosku, że nie są one, z różnych względów, np. prawa międzynarodowego, odpowiednio do zaistniałej sytuacji. Jest to niewątpliwie temat na odrębny artykuł.

W kolejnej nowelizacji Ustawy pojawiło się pojęcie najemnika. Artykuł 447. Najemnictwo. 1. *Werbunek, finansowanie, materialne wsparcie, szkolenie najemników celem wykorzystania w konfliktach zbrojnych, działaniach wojennych bądź siłowych, skierowanych na zmianę ustroju w sposób siłowy, lub zamach stanu, niekonstytucyjne siłowe przejęcie władzy państwowej, przeszkadzanie organom władzy państwowej w ich działalności, lub naruszenie integralności terytorialnej, a także wykorzystywanie najemników w konfliktach zbrojnych, działaniach wojennych bądź siłowych – podlegają karze pozbawienia wolności na okres od pięciu do dziesięciu lat*³². Pojęcie najemnika nie pojawiło się przypadkowo: opisywało przeciwnika, również w kategoriach

³⁰ Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави, 8.04.2014; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1190-18> [dostęp: 16.02.2018].

³¹ Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, 7.07.2016; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1437-19> [dostęp: 16.02.2018].

³² Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства, 6.10.2015; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/716-19> [dostęp: 16.02.2018].

wojennej propagandy, a także zapowiadało prawną odpowiedzialność za działania skierowane przeciwko legalnej ukraińskiej władzy.

Odpowiedzią władz państwowych i deputowanych na kryzys w armii było, między innymi, przyjęcie nowej redakcji punktów Ustawy dotyczących Sztabu Generalnego i nowych rodzajów sił zbrojnych: wojsk powietrzno-desantowych i wojsk specjalnych. W ten sposób próbowano wzmocnić pozycję i rolę Sztabu Generalnego w kierowaniu wszystkimi rodzajami sił zbrojnych co również miało być zapowiedzią dalszych reform systemu dowodzenia. Sztab Generalny miał być *połączonym operacyjnym sztabem zbrojnych sił Ukrainy jako organ zarządzania międzyrodzajowymi i międzyresortowymi grupami wojsk (sił)*³³.

Do Ustawy o Siłach Zbrojnych wpisano także dwa nowe rodzaje wojsk: wysoko mobilne wojska desantowe zbrojnych sił Ukrainy i siły specjalnych operacji zbrojnych sił Ukrainy³⁴, podkreślając tym samym ich znaczenie i rolę w nowej sytuacji militarnej. Szczególne znaczenie ustawodawca nadał siłom specjalnych operacji zbrojnych sił Ukrainy, wzorując się na doświadczeniach Armii USA i innych armii NATO. Na ten punkt strategii budowy nowej ukraińskiej armii zwracają też szczególną uwagę rosyjscy analitycy wojskowi³⁵. Postawiono też zadanie zwiększenia obrony przeciwniczej drogą odnowienia, modernizacji i zakupów nowych systemów antyrakietowych i samolotów³⁶.

Jednak największą uwagę Ministerstwo Obrony przywiązuje do priorytetowego zadania, którym jest tworzenie sił operacji specjalnych: *to będzie nowy rodzaj sił zbrojnych, złożony z bardzo dobrze wyszkolonych i motywowanych żołnierzy zdolnych do prowadzenia wywrotowych działań na tyłach wroga i prowadzenia partyzanckiej wojny na terenach okupowanych*³⁷. Według ocen przedstawicieli NATO, siły specjalne powinny stać się podstawowym strukturalnym komponentem reformowanej ukraińskiej armii.

Zmiany w Ustawie o Siłach Zbrojnych Ukrainy demonstrują radykalną zmianę podejścia władz politycznych do kwestii obrony państwa i tworzenia własnej,

³³ Закон України Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони, 16.06.2016; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1420-19> [dostęp: 16.02.2018].

³⁴ Ibidem.

³⁵ A. Aleksandrow, „Партизанской тропой” в НАТО. Создаваемые на Украине силы спецопераций готовятся вести партизанскую войну и подрывную деятельность в „тылу врага”, Красная звезда, 10.03.2016; <http://www.redstar.ru/index.php/kolotilo/item/28011-partizanskoj-troj-v-nato> [dostęp: 16.02.2018].

³⁶ Закон України Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони, 16.06.2016; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1420-19> [dostęp: 16.02.2018].

³⁷ Ibidem.

nowoczesnej armii. Akceptacja zmian w Ustawie przez Radę Najwyższą to początek budowania armii zdolnej do odparcia agresji przeciwnika. Kolejne korekty prawa państwowego związane z przebudową sił zbrojnych, dotyczące np. modernizacji przemysłu obronnego, wprowadzenia przetargów na zakupy uzbrojenia i wyposażenia armii, reorganizacja szkolnictwa wojskowego i wojskowej służby zdrowia, stanowiły konsekwencję przyjętej w Ustawie filozofii budowy nowoczesnej armii.

Do zaprezentowanych zmian należy też dołączyć sformułowanie doktryny obronnej Ukrainy. Zgodnie z nią, *aktualnym wojennym zagrożeniem jest: zbrojna agresja i naruszenie integralności terytorialnej Ukrainy (tymczasowa okupacja przez Federację Rosyjską Autonomicznej Republiki Krymu, miasta Sewastopola oraz wojskowa agresja Rosyjskiej Federacji w niektórych rejonach Donieckiego i Ługańskiego obwodów), zwiększenie przez Rosyjską Federację potencjału wojskowego przy granicy z Ukrainą, w tym potencjalnej możliwości rozmieszczenia taktycznej broni jądrowej na terytorium Autonomicznej Republiki Krymu, a także militaryzacja tymczasowo okupowanego terytorium przez tworzenie nowych zgrupowań wojskowych i jednostek, jak również dostarczanie myśliwców, pojazdów wojskowych i logistyki; obecność wojsk rosyjskich w regionie Nadnistrza w Mołdawii, które mogłyby być użyte do destabilizacji sytuacji w południowych regionach Ukrainy*³⁸.

Prezydent P. Poroszenko uznał w tym dokumencie, iż zewnętrzne, polityczne warunki nie sprzyjają uregulowaniu zbrojnego konfliktu na wschodzie Ukrainy i w tej sytuacji kraj ten może liczyć, przede wszystkim, na własne siły oraz na wsparcie USA, państw członków Unii Europejskiej i NATO, które uważają, że utrzymanie niezależności i terytorialnej integralności Ukrainy jest jednym z istotnych czynników zapewnienia światowej i regionalnej stabilizacji³⁹.

Nowa doktryna obronna Ukrainy została poddana ostrej krytyce przez FR: *Po raz pierwszy w historii niepodległej Ukrainy, w jej doktrynie obronnej, określony został przeciwnik i agresor i to w tym czasie, gdy antykonstytucyjny przewrót w istocie doprowadził do zbrojnego przeciwstawienia się władzy własnemu narodowi. Nowa wojenna doktryna Ukrainy potwierdza stopień nieadekwatności i hipokryzji jej kierownictwa*⁴⁰.

³⁸ Prezydent Ukrainy Petro Poroszenko/Президент України Петро Порошенко, *Указ Президента України №555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року „Про нову редакцію Воєнної доктрини України”*, Офіційне інтернет-представництво, 2.09.2015; <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>, pkt. 9 [dostęp: 16.02.2018].

³⁹ Ibidem, pkt. 8.

⁴⁰ A. Aleksandrow, *Курсом милитаризации*, Красная звезда, 5.11.2015; <http://www.redstar.ru/index.php/kolotilo/item/26442-kursom-militarizatsii> [dostęp: 16.02.2018].

Nowa doktryna wojenna próbuje również odpowiedzieć na pytanie o charakter współczesnego konfliktu zbrojnego i politycznego. Wskazuje na coraz szerzej stosowane praktyki prowadzenia operacji specjalnych, działań o prowokacyjnym charakterze, wspierania wewnętrznej destabilizacji w sąsiednich państwach, wspierania wewnętrznych etnicznych konfliktów, prowadzenia wojny informacyjnej, przy tym zaś FR uchyla się od wykonywania prawem przyjętych zobowiązań w międzynarodowych traktatach⁴¹.

Kiedy próbujemy analizować kierunki strukturalnych zmian w armii, nie tylko ukraińskiej, warto jest odnieść je do aktualnej definicji wojny czy zbrojnego konfliktu, okazać się bowiem może, że generałowie i politycy, jak to już wielokrotnie bywało, przygotowują wojsko do wczorajszych bitew.

Konflikt zbrojny a szara strefa

Oficjalnie FR odpiera, np. na forum ONZ i w Trybunale Haskim, zarzuty udziału w wojnie na wschodzie Ukrainy, ignorując dowody działań rosyjskich wojsk na terytorium państwa ukraińskiego. Analitycy często nazywają tę niewypowiedzianą wojnę wojną hybrydową⁴².

Wojskowi analitycy mają problem ze zdefiniowaniem rosyjsko-ukraińskiego konfliktu. Trudno jest, ich zdaniem, w tym przypadku mówić o wojnie: *Wojna w klasycznym rozumieniu pozostaje w sferze potencjalności jako narzędzie odstraszenia i kreowania politycznej strategii państwa i sojuszków. Przykładem konfliktu zbrojnego, który nie spełnia kryterium znaczeniowego wojny, jest konflikt ukraiński. Ukraina w sensie prawnym nie prowadzi wojny z żadnym państwem; z drugiej strony trudno mówić w tym przypadku o typowym konflikcie wewnętrznym wobec zaangażowania się Rosji, która wspiera działania zbrojne separatystów w Donbasie, nie tylko przez dostar-*

⁴¹ Prezydent Ukrainy Petro Poroszenko/Президент України Петро Порошенко, *Указ Президента України №555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року „Про нову редакцію Военної доктрини України”*, Офіційне інтернет-представництво, 2.09.2015; <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>, pkt. 7 [dostęp: 16.02.2018].

⁴² *Порошенко: Нинішня неоголошена війна може стати Вітчизняною для українців*, Інформаційна Агенція 112.ua, 24.08.2014; <http://ua.112.ua/suspilstvo/poroshenko-nin-ishnya-neogoloshena-viyna-mozhe-stati-veliko-yu-vitchiznyanoyu-dlya-ukrayinciv-105941.html> [dostęp: 17.02.2018]; *Путін веде гібридну війну в Україні – експерт*, Сьогодні, 27.04.2014; <http://ukr.segodayna.ua/politics/pnews/putin-vedet-gibridnuyu-voynu-v-ukraine-ekspert-516140.html> [dostęp: 17.02.2018].

czanie uzbrojenia, ale również przez kierowane żołnierzy bez widocznych oznak identyfikacyjnych⁴³. Klasycznych wojen, w których strony są wyraźnie identyfikowane, działają zgodnie z prawem międzynarodowym, dysponują określonym potencjałem militarnym, stanowią podmiot w relacjach dyplomatycznych i twierdzą, iż działają zgodnie z etycznymi zasadami wojny sprawiedliwej, już nie ma. Zastąpiły je konflikty zbrojne najczęściej pozbawione atrybutów prawnego legalizmu i etycznego normatywizmu. *Niekiedy – pisze Krzysztof Drabik – jedna lub druga strona konfliktu są trudne do zdefiniowania według tradycyjnych kryteriów prawnych i politycznych. Podmiot konfliktu nie jest jednostką polityczną, nie posiada prawnie usankcjonowanej wewnętrznej struktury instytucjonalnej. (...) Przykładem takiego podmiotu jest grupa terrorystów dokonujących zamachu na ludność cywilną z zamiarem osiągnięcia swoich celów przez wzniesienie poczucia lęku, którego jednym ze źródeł jest zaskoczenie i nieprzewidywalność⁴⁴.*

Analizując doświadczenia z konfliktów zbrojnych z udziałem Rosji, szczególnie zaś przypadek gruziński i ukraińską lekcję 2014 roku, można założyć, iż mamy do czynienia z operacjami prowadzonymi w *szarej strefie*, gdzie tożsamość aktorów/agresorów jest trudna do identyfikacji, niejednoznaczność sytuacji zaś jej konstytutywną cechą, a najradykalniejsze nawet działania nie dochodzą do progu otwartego konfliktu, zatrzymując się przed nim z obawy o dekonspirację.

Rosja prowadzi takie operacje nie tylko w Europie. Generał Scaparotti stwierdził, że *Rosja jest dzisiaj zdolna przy użyciu szeregu wojskowych i niemilitarnych narzędzi podważyć system międzynarodowy i dyskredytować przywódców, którzy go bronią⁴⁵.*

Pojęcie *szarej strefy* dotyczyło dotychczas głównie działalności ekonomicznej, a szczególnie unikania płacenia podatków, wyłudzenia podatku VAT i nieograniczonej działalności spekulacyjnej. Rosja rozszerza je na politykę międzynarodową, inicjując nielegalne operacje militarne i informacyjne. Generał Breedlove, oceniając kampanię krymską, powiedział, że *był to najbardziej zdumiewający blitzkrieg w wojnie informacyjnej jaki kiedykolwiek widziałem w historii wojny informacyjnej⁴⁶.* Rosja, sięgając zamieszanie i dezorganizację przed rozpoczęciem bardziej tradycyjnych operacji wojskowych, szkoląc, wyposażając i finansując grupy separatystów,

⁴³ K. Drabik, *Tradycyjne rozumienie zjawiska wojny a charakter współczesnych konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie*, red. Mikołaj Adamiec-Sięmiątkowski, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016, s. 45.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ United States Senate, *Hearing to Receive Testimony on Russian Influence and Unconventional Warfare Operations in the "Grey Zone": Lessons from Ukraine*, 29.03.2017; https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/17-27_03-29-17.pdf, s. 6 [dostęp: 17.02.2018].

⁴⁶ Ibidem, s. 7.

stawia społeczność międzynarodową przed faktami dokonanymi, wobec których trudno jest reagować tradycyjnymi środkami: *Krym był dla nas lekcją historii. Gdybyśmy wcześniej ją przeanalizowali, wydarzenia związane z wyborami prezydenckimi w 2016 roku nie byłyby dla nas zaskoczeniem*⁴⁷.

Gdy mówimy o *szarej strefie* operacji rosyjskich, mamy na myśli nieoczekiwane, niekonwencjonalne działania wojenne na granicy prawa międzynarodowego, działania rozmywające linie podziału między prawem i bezprawiem, tak, by nie było możliwości ustalenia kto jest odpowiedzialny za ich skutki. Symbolem działań w *szarej strefie* może być zestrzelenie w 2014 roku malezyjskiego samolotu pasażerskiego MH17 nad terytorium kontrolowanym przez prorosyjskich separatystów. Władze FR uniemożliwiają doprowadzenie śledztwa w tej sprawie do końca i czynią wszystko, by ewentualny proces sądowy miał charakter skrajnie poszlakowy. Działania militarne zakamuflowanych i zamaskowanych oddziałów wojskowych wzmocnione są szeregiem akcji dyplomatycznych i dezinformujących opinię publiczną przeciwnika i społeczność międzynarodową⁴⁸.

Zamaskowane oddziały wojskowe na Krymie korzystały z poparcia rosyjskojęzycznej ludności, wsparcia rosyjskich mediów, szczególnie telewizji i Internetu, narzucających antybanderowską narrację zamachu stanu w Kijowie. Cel strategiczny, zajęcie Krymu, został zrealizowany bez jednego wystrzału i przy symbolicznym sprzeciwie państw gwarantujących integralność terytorialną Ukrainy, zaś zamaskowane oddziały wojskowe były jedynie częścią całej operacji. FR uzyskała przewagę na następujących polach: wywiadu i kontrwywiadu, informacji (możliwości narzucenia swojej narracji wydarzeń), dyplomacji, lobbingu rosyjskich interesów w zachodnich sferach gospodarczych i w działaniach piątej kolumny na wszystkich szczeblach ukraińskiej armii i ukraińskich władz. Ukraińskie oddziały na Krymie były pozbawione osłony wywiadowczej, spenetrowane przez rosyjski wywiad i osamotnione przez Sztab Generalny i Ministerstwo Obrony Ukrainy.

Ukraińska lekcja to rosyjska wojna niekonwencjonalna wykorzystująca cały arsenał narzędzi do walki w *szarej strefie*: *najwyższej klasy cybernetyka i elektronika, akcje wywiadowcze, kampanie dezinformacyjne, sabotaż, morderstwa, przekupstwa i fałszerstwa* – twierdzi dr Michael R. Carpenter, Senior Director, Biden Center

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ R. Romaniec, *Raport holenderskich ekspertów potwierdza: MH17 zestrzelony przez rosyjską rakietę Buk*, DW, 13.10.2015; <http://www.dw.com/pl/raport-holenderskich-ekspert%C3%B3w-potwierdza-mh17-zestrzelony-przez-rosyjsk%C4%85-rakieta%C4%99-buk/a-18779717> [dostęp: 17.02.2018].

for Diplomacy and Global Engagement, Uniwersytetu w Pensylwanii⁴⁹. Moskwa zdaje sobie sprawę z tego, że jej konwencjonalne możliwości pozostają w tyle za NATO i, aby uzyskać przewagę nad tradycyjnie silniejszymi wojskami zachodnimi, inwestuje w działania w *szarej strefie*, licząc, że w ten sposób osiągnie strategiczne cele, podważy sojusz północno-atlantycki i wartości świata zachodniego. Nie ma zatem wątpliwości, że Rosja podejmuje swoje działania w całym spektrum: władza polityczna, dyplomatyczna i wojskowa w skali globalnej. Rosja stale testuje swoje podejście i wyciąga wnioski, ulepszając arsenał taktycznych i technicznych środków przydatnych w *szarej strefie*. Po sukcesie na Krymie próbowała powtórzyć ten scenariusz na wschodzie Ukrainy – tutaj jednak nie uzyskała, jak na Krymie, poparcia miejscowej ludności, poza przygranicznymi terenami, zajęte obecnie przez separatystów, oraz napotkała na obronne działania armii ukraińskiej i sił pospolitego ruszenia powstałych po Majdanie Godności.

Jeśli przyjąć, iż Rosja próbuje zrealizować strategiczne cele swojej polityki wobec Zachodu, którą testuje obecnie na Ukrainie, prowadząc działania wojenne w *szarej strefie*, uchylając się tym samym od odpowiedzialności prawnej i prawno-międzynarodowej za swoje działania, to stan i kondycję ukraińskiej armii, jej przygotowanie do nowego rodzaju konfliktu zbrojnego powinniśmy rozpatrywać przede wszystkim w tym kontekście.

W kierunku NATO

Przyjmowanie przez Ukrainę standardów NATO i wzmacnianie zdolności bojowych jej sił zbrojnych są coraz bardziej zauważalne, zwłaszcza po szczycie NATO w Warszawie w 2016 roku. Szefowie państw i rządów Paktu Północnoatlantyckiego zatwierdzili podczas szczytu kompleksowy pakiet pomocy dla Ukrainy. Obejmuje on pięć obszarów tematycznych: doradztwo, reformy sektora bezpieczeństwa i obrony, edukację i szkolenia, rozminowywanie i zwalczanie niefabrycznych lub domowej konstrukcji urządzeń wybuchowych, jak również utylizację przestarzałej broni. Pakiet ma uzupełniać instrumenty przyjęte przez NATO w 2014 roku na szczycie w Newport. Podjęto wówczas decyzję o utworzeniu specjalnych funduszy powierniczych w zakresie obrony cybernetycznej, logistyki i standaryzacji, komunikacji i dowodzenia, rehabilitacji medycznej, a także społecznej adaptacji wete-

⁴⁹ United States Senate, *Hearing to Receive Testimony on Russian Influence and Unconventional Warfare Operations in the "Grey Zone": Lessons from Ukraine*, 29.03.2017; https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/17-27_03-29-17.pdf, s. 7 [dostęp: 17.02.2018].

ranów wojny w Donbasie (dotychczas udało się pozyskać jedynie połowę środków zaplanowanych na te cele)⁵⁰.

W najbliższych latach przystąpienie Ukrainy do NATO nie jest jednak prawdopodobne. Wprawdzie w deklaracji końcowej ze szczytu w Warszawie Sojusz podtrzymał politykę otwartych drzwi i potępił rosyjskie próby wpływania na wybór ukraińskiego kursu polityki zagranicznej, ale Ukraina nie znalazła się wśród państw wymienionych jako potencjalni kandydaci do członkostwa w NATO (Gruzja, Macedonia, Bośnia i Hercegowina)⁵¹.

Sojusz zadeklarował wolę pogłębiania współpracy z Ukrainą w obszarach wspólnego zainteresowania. Akty agresji w bezpośrednim sąsiedztwie, takie jak aneksja Krymu oraz wojna w Donbasie, podważają bowiem dotychczasowy porządek międzynarodowy i destabilizują sytuację w państwach członkowskich NATO. Elementem wzmocnienia wschodniej flanki Sojuszu powinna być zwiększona pomoc na rzecz bezpieczeństwa i ochrony granic Ukrainy, zwłaszcza granicy ukraińsko-rosyjskiej⁵².

Prezydent Ukrainy Petro Poroszenko 22 marca 2017 roku podpisał dekret nr 73/2017, wprowadzający w życie *Państwowy Program Rozwoju Sił Zbrojnych Ukrainy do 2020 roku*, będący *de facto* planem wprowadzania standardów NATO w armii ukraińskiej. Na mocy tego dekretu, kontrolę nad realizacją programu rozwoju sił zbrojnych Ukrainy powierzono sekretarzowi Rady Narodowego Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy, na której czele znajduje się obecnie Ołeksandr Turczynow. Jednocześnie Rada Ministrów Ukrainy ma obowiązek składania do 31 marca każdego roku raportu w sprawie realizacji programu, ze szczególnym uwzględnieniem postępów poczynionych w stosunku do roku poprzedniego⁵³.

Nowy program został opracowany pod koniec grudnia 2016 roku przez Ministerstwo Obrony Ukrainy oraz Sztab Generalny. Pod względem doktrynalnym ma on przede wszystkim uporządkować proces planowania strategicznego oraz ułatwić dokonanie kompleksowego przeglądu sektora obronnego państwa, a tym samym zapewnić Ukrainie zdolność skutecznego reagowania na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego w sferze militarnej. Program zakłada, że do 2020 roku wszystkie struktury administracyjne i kierownicze sił zbrojnych mają być zorganizowane zgodnie ze standardami NATO. Ponadto planuje się zreformowanie systemu szkolnictwa

⁵⁰ North Atlantic Treaty Organization, *Warsaw Summit Communiqué*, 9.06.2016; www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm [dostęp: 17.02.2018].

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ www.president.gov.ua; www.rnbo.gov.ua [dostęp: 17.02.2018].

wojskowego. Ma on uwzględniać doświadczenia wyniesione ze strefy działań antyterrorystycznych w Donbasie oraz bazować na systemach nauczania NATO⁵⁴.

Prezydent P. Poroszenko zaproponował nowy plan rozwoju sił zbrojnych *Ukraina-2020*, którego realizacja ma zapewnić narodowe bezpieczeństwo oraz integralność terytorialną państwa, w tym powrót zaanektowanych ziem do Ukrainy, a także zwiększyć zdolność kraju do obrony. Prezydent zapowiedział, że wdrażanie tego planu potrwa do 2020 roku i będzie pierwszym krokiem do ewentualnego członkostwa w Sojuszu. Program zawiera 13 priorytetów do których należą:

1. Ustalenie corocznych wydatków na obronę narodową i bezpieczeństwo wewnętrzne w wysokości 5 proc. PKB, w tym wydatki na obronę nie mniejsze niż 3 proc. PKB.
2. Centralizacja zakupów na potrzeby sił zbrojnych. Przyjęcie nowej ustawy *O państwowych zamówieniach w zakresie obrony narodowej*.
3. Wznowienie zamrożonych programów produkcji perspektywicznych rodzajów uzbrojenia i techniki wojskowej i zatwierdzenie nowych programów w tej sferze.
4. Przejście do nowej funkcjonalnej struktury sił zbrojnych. Przyjęcie kryterium szybkiego reagowania na zagrożenia i gotowość do wykonywania zadań oraz optymalizacji systemu kierowania wojskami z zastosowaniem zmian.
5. Przyjęcie zasady rotacji kadr, przeglądu warunków zatrudnienia, pełna ocena kadr, w której obok walorów zawodowych będą jednocześnie brane pod uwagę cechy osobowościowe.
6. Kompleksowy przegląd systemu wywiadu: od wywiadowczych komórek specjalistycznych do wywiadowczych organów Ministerstwa Obrony Narodowej.
7. Zatwierdzenie nowego wojskowo-administracyjnego podziału Ukrainy. Odnowienie wojskowej infrastruktury, przegląd lokalizacji miejsc stałego rozmieszczenia jednostek sił zbrojnych.
8. Stopniowe przejście do standardów NATO (STANAG).
9. Zapewnienie optymalizacji funkcjonalnej (eliminacja struktur zbędnych).
10. Podporządkowanie Ministerstwu Obrony Narodowej Państwowej Służby Transportu dotychczas podległej Ministerstwu Infrastruktury.
11. Wzrost wynagrodzeń żołnierzy i oficerów przez zwiększenie dodatków za stopień wojskowy. Zwiększanie prestiżu zawodu wojskowego i motywacji do służby wojskowej.

⁵⁴ Ibidem.

12. Reformowanie i optymalizacja systemu szkolnictwa wojskowego, na podstawie najlepszych praktyk NATO, w tym reformy systemu edukacji na wydziałach szkolenia wojskowego uczelni cywilnych.
13. Optymalizacja systemów i standardów wsparcia, wprowadzenie nowych modeli broni i sprzętu wojskowego, przegląd taktyki i strategii, by sprostać wymaganiom pola walki⁵⁵.

Tymczasem 18 stycznia 2018 roku Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła najnowszą ustawę, dotyczącą wojny na Wschodzie: jest to ustawa № 7163, traktująca o szczegółowej polityce państwa w kwestii zapewnienia suwerenności państwowej Ukrainy na terytoriach tymczasowo okupowanych w obwodach donieckim i ługańskim (ukr. *Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях*), zwana potocznie Ustawą o Reintegracji Donbasu (ukr. *Закон про реінтеграцію Донбасу*). W ustawie tej Rada Najwyższa uznała Federację Rosyjską za agresora. Ustawa również określa status niektórych regionów donieckiego i ługańskiego obwodów – jest to terytorium tymczasowo okupowane przez państwo-agresora, Federację Rosyjską. Według nowej ustawy, samozwańcze republiki (ros. *Донецкая Народная Республика* – Doniecka Republika Ludowa, DNR; ros. *Луганская Народная Республика* – Ługańska Republika Ludowa, ŁNR) przestały istnieć. Istnieją natomiast administracje okupacyjne FR⁵⁶. Zwolennicy i autorzy ustawy argumentują, iż przyjęty dokument umożliwi sądom międzynarodowym obciążenie Rosji zarówno pełną odpowiedzialnością za naruszenie praw i wolności obywateli, jak i całkowitą odpowiedzialnością finansową za zniszczenie infrastruktury w Donbasie⁵⁷.

⁵⁵ *Реформа системи національної безпеки та оборони, Стратегічний оборонний бюлетень України*; <http://www.reforms.in.ua/ua/reforms/reforma-systemy-nacionalnoyi-bezpeky-ta-oborony#overview> [dostęp: 17.02.2018].

⁵⁶ Serwis prasowy Rady Najwyższej Ukrainy (ukr. Прес-служба Апарату Верховної Ради України), *Голова Верховної Ради Андрій Парубій висловив упевненість, що Президент України підпише ухвалений Парламентом закон «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей»*, Верховна Рада України 1994-2018, 18.01.2018; <http://portal.rada.gov.ua/news/Top-novyna/153940.html> [dostęp: 17.02.2018].

⁵⁷ *Закон о Донбассе принят: дальше – война или дипломатия?*, Общественное телевидение Донбасса (hromadske.dn.ua), 19.01.2018; <http://hromadske.dn.ua/> [dostęp: 17.02.2018].

Wnioski

Ukraińska armia jest w trakcie przebudowy, jej finał nie jest łatwy do przewidywania, podobnie jak i rezultaty oraz przyszłość polityki rosyjskiej i konkurencyjnej dla niej polityki krajów Unii Europejskiej i USA. Można jednak przyjąć za trafną hipotezę, że najlepsza nawet armia nie będzie miała szans na zwycięstwo w wojnie prowadzonej w *szarej strefie* i charakterystycznymi dla niej metodami. Gdy zgodzimy się na rosyjskie reguły gry i *szarą strefę* nie przeciwstawimy solidarnej siły obrony międzynarodowego porządku prawnego, to zdecydowanie obniżymy szanse na odzyskanie kontroli nad ukraińską granicą z Rosją.

Aktualna dyskusja o sytuacji wojskowej Ukrainy i reformie jej armii koncentruje się na zagadnieniach geopolitycznych: jej uczestnicy przyjmują milczące założenie, że konflikt z Rosją rozstrzygnie się na linii Zachód-Moskwa. Dlatego też ukraińscy analitycy wojskowi tak dużą wagę przywiązują do wypowiedzi prezydenta USA Donalda Trumpa i reakcji na nie prezydenta FR Władimira Putina. Ukraina nie jest w stanie wygrać z Rosją w starciu militarnym. Jednakże, aby zwiększyć swój potencjał polityczny, musi radykalnie zreformować i wzmocnić swoją armię – nie może sama pozbawiać się tego atutu. Krytycy programu Poroszenki zarzucają mu defetyzm i powrót do czasów Kuczmy, twórcy oligarchicznej Ukrainy, któremu wojsko kojarzyło się przede wszystkim z intratnymi kontraktami sprzedaży broni (w planie rozwoju sił zbrojnych *Ukraina-2020* Poroszenki – miejsce 1). Prezydent zgłasza też polityczny postulat wstąpienia Ukrainy do NATO. W tej sprawie w ramach agendy wewnętrznej pojawiają się trzy kwestie: wymóg wypełnienia wojskowych standardów NATO (na liście prezydenta – miejsce 8), radykalne wyeliminowanie z armii korupcji (brak na liście, być może kwestia ta jest *ukryta* w postulatcie centralizacji zakupów i nowym prawie w tym zakresie) oraz prymat prawa. Jest to nieśmiało nawiązanie do kontrowersyjnej tezy, że niepodległa Ukraina musi *przeciąć oligarchiczną pępowinę*.

Zatwierdzony przez Poroszenkę Państwowy Program Rozwoju Sił Zbrojnych Ukrainy do 2020 roku nie jest jedynym programem mającym na celu usprawnienie systemu bezpieczeństwa państwa i w konsekwencji doprowadzenie tego kraju do ewentualnego członkostwa w NATO. Działania rządu i podległych mu instytucji, zarówno wojskowych, jak i cywilnych, w tym zakresie regulują również inne dokumenty: przede wszystkim Ustawa o Siłach Zbrojnych Ukrainy (zwłaszcza jej liczne nowelizacje opisywane w tym tekście), Strategia Bezpieczeństwa Narodowego (dekret nr 287 z 26 maja 2015 roku), Koncepcja Rozwoju Sektora Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy (dekret nr 92 z 14 marca 2016 roku), jak również Doktryna Obronna Ukrainy (dekret nr 555 z 24 września 2015 roku). Zmiany w Ustawie

o Siłach Zbrojnych demonstrują radykalną zmianę podejścia władz politycznych Ukrainy do kwestii obrony państwa i tworzenia własnej nowoczesnej armii.

Po raz pierwszy w historii niepodległej Ukrainy w jej Doktrynie Obronnej określony został przeciwnik i agresor.

Bibliografia

1. Drabik K., *Tradycyjne rozumienie zjawiska wojny a charakter współczesnych konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie*, red. M. Adamiec-Sięmiątkowski, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016.
2. Kit J., *Ukraińskie siły zbrojne, stan obecny i perspektywy*, Biuletyn Opinii FAE, 4.06.2014.
3. Kosior Cz., *Potencjał militarny Ukrainy w obliczu rosyjskiej agresji*, Ośrodek Analiz Strategicznych, 23.06.2015.
4. Kościński P., *Ukraina. Ratyfikacja START-I na jesieni*, Rzeczpospolita, 2.06.1993.
5. Kubaczyk T., *Ukraińskie siły zbrojne w latach 1991–2015*, [w:] *Międzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie*, red. M. Adamiec-Sięmiątkowski, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016.
6. Martel W.C., *Why Ukraine gave up nuclear weapons: nonproliferation incentives and disincentives*, [w:] B.R. Schneider, W.L. Dowdy, *Pulling Back from the Nuclear Brink: Reducing and Countering Nuclear Threats*, Psychology Press 1998.
7. Pikayev A.A., *Post-Soviet Russia and Ukraine: Who can push the Button?*, *The Nonproliferation Review/Spring-Summer 1994*.
8. Ramsay S., *Ukraine: Militia Controls A Million Weapons*, Sky News, 30.04.2014.
9. Sherr J., *Ukraine's Defence Reform: An Update*, Conflict Studies Research Centre.
10. *SIPRI Yearbook 2016. Armaments, Disarmaments and International Security. Summary*, Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI.
11. Taras K., *Ukraine: Democratization, Corruption, and the New Russian Imperialism*, Praeger Security International, Santa Barbara 2015.
12. The World Bank. IBRD-IDA, *GDP growth (annual %) 2017*.
13. *Ukrainian Military Personnel*, GlobalSecurity.org.
14. *Украина*, Зарубежное военное обозрение, № 8 (797), sierpień 2013.

Strony internetowe

1. *The Lisbon Protocol At a Glance*, Arms Control Association, 11.04.2014.
2. Chan M., *The inside story of the Liaoning: how Xu Zengping sealed deal for China's first aircraft carrier*, South China Morning Post, 19.01.2015.

3. Вяткин Я., *К миру без принуждения. Состояние украинской армии является одним из главных аргументов против военного решения крымского конфликта*, Взгляд (интернет-газета), 11.03.2014.
4. *Близько 50% українських військових у Криму перейшли на бік РФ – Міноборони*, УНІАН, 24.03.2014.
5. Micek A., *Sily Zbrojne Ukrainy – stan na połowę stycznia 2015 r.*, NOWA Strategia.org.pl, 19.01.2015.
6. *Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо служби у військовому резерві*, 16.03.2014.
7. *Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави*, 8.04.2014.
8. *Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України*, 7.07.2016.
9. *Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства*, 6.10.2015.
10. *Закон України Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони*, 16.06.2016.
11. Александров А., *„Партизанской тропой” в НАТО. Создаваемые на Украине силы спецопераций готовятся вести партизанскую войну и подрывную деятельность в „тылу врага”*, Красная звезда, 10.03.2016.
12. Александров А., *Курсом милитаризации*, Красная звезда, 5.11.2015.
13. Президент України Петро Порошенко, *Указ Президента України №555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року „Про нову редакцію Воєнної доктрини України”*, Офіційне інтернет-представництво, 2.09.2015.
14. *Порошенко: Нинішня неоголошена війна може стати Вітчизняною для українців*, Інформаційна Агенція 112.ua, 24.08.2014.
15. *Путін веде гібридну війну в Україні – експерт*, Сьогодні, 27.04.2014.
16. United States Senate, *Hearing to Receive Testimony on Russian Influence and Unconventional Warfare Operations in the “Grey Zone”: Lessons from Ukraine*, 29.03.2017.
17. Romaniec R., *Raport holenderskich ekspertów potwierdza: MH17 zestrzelony przez rosyjską rakietę Buk*, DW, 13.10.2015.
18. North Atlantic Treaty Organization, *Warsaw Summit Communiqué*, 9.06.2016.
19. *Реформа системи національної безпеки та оборони*, Стратегічний оборонний бюлетень України 2016.
20. Прес-служба Апарату Верховної Ради України), *Голова Верховної Ради Андрій Парубій висловив упевненість, що Президент України підпише ухваленій Парламентом закон «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей»*, Верховна Рада України 1994–2018, 18.01.2018.

21. Закон о Донбассе принят: дальше – война или дипломатия?, Общественное телевидение Донбасса (hromadske.dn.ua), 19.01.2018.

UKRAINIAN ARMY - A NEW BEGINNING

Keywords: *Ukraine, the Ukrainian army, the history of the Ukrainian armed forces, reforms of the armed forces, the denuclearization of the army, Kuchma, Yanukovich, the Soviet army, the Russian army, an armed intervention, the annexation of Crimea, eastern Ukraine, Donbass, gray zone, Russian Federation, the state defence doctrine, NATO, USA, European Union, president Petro Poroshenko*

SUMMARY

The history of the Ukrainian armed forces, from the establishment of the Ukrainian state (1991) to the annexation of Crimea, began with the process of denuclearization of the army. It was accompanied by a spontaneous process of headcount reduction and the several unsuccessful attempts of cosmetic modernization of the remains of the Soviet army. That process corresponded to the logic of the oligarchic and highly corrupted state. The last phase of the process of transformation of the armed forces was related to the policy of Yanukovich. It was connected, in its essence, with the disarming and preparing the Ukrainian army for the voluntary submission to the fraternal Russian army. The Ukrainian army was never, after 1991, subjected to the civil control.

While a significant part of its territory is occupied by Russia and there is an ongoing conflict in the east, fuelled by the aggressor, Ukraine has to undertake the reforms, the burden of which is borne by its society. The revival of Ukrainian identity, based on the fight against the aggressor, may help to strengthen the structures of the state. The annexation of Crimea by Russia and its intervention in eastern Ukraine may turn out to be a new beginning for the Ukrainian armed forces – may constitute the beginning of the last stage of transformation of a part of the post-imperial army into the national army of the sovereign state.